

Rudolf Vierhaus: *Ständewesen und Staatsverwaltung in Deutschland im spä-teren 18. Jahrhundert*. En dansk læser vil dog først og fremmest fordybe sig i Dietrich Gerhards artikel *Probleme des dänischen Frühabsolutismus*. Der gives her en på næsten udtømmende litteraturbenyttelse bygget udsigt over hovedlinier i dansk historie i anden halvdel af 17. århundrede. Selv om man ikke kan gå med til, at stiftsinddelingen, som det hævdes øverst på s. 285, er enevældens værk, må arbejdet karakteriseres som en velafvejet orientering, der sikkert vil være nyttig for udlændinge, men som næppe kan siges at bringe danske læsere noget nyt.

Da forf. nævner Povl Bagges undersøgelse i *Hist. Tidsskr.* 11. Rk. III, s. 649-91, i forbindelse med sin omtale af begrebet og ordet »middelstand« – hvis indhold og anvendelse hos Holberg vistnok overfortolkes – kan det måske her være på sin plads at henlede opmærksomheden på Prästeståndets Riksdagsprotokoll utg. av Jan Liedgren II, 1660-64, Uppsala 1954, s. 97, hvor det om mødet 19. oktober 1660 hedder: *Adsunt Civium ablegati och begära, det man med dem wille öfuerleggia puncterna i Regeringzformen, på det een eenigheet kunde blifua emellan dessa twenne Medelständen . . .* [udhævet her]. Det er fristende at forestille sig, at biskop Hans Svane har brugt de samme ord i 1659-60, når han anbefalede sine standsfæller »at man holder god Enighed med de Dannemænd«; borgerne (*Nyt Hist. Tidsskr.* VI, s. 525).

JOHAN JØRGENSEN

OLDTID OG MIDDELALDER

INGRID STRÖM: *Grækenlands forhistoriske kulturer. I. Stenalder og tidlig bronzealder*. København, Munksgaard, 1966. 208 s. Ill. I kort. 44 kr.

Siden 1927 har der ikke på dansk foreligget en samlet oversigt over de forhistoriske tider i Grækenland. En livlig forskningsvirksomhed har siden bidraget væsentligt til vor viden om det førklassiske Grækenlands kulturer, og man kan derfor hilse den bog velkommen, der er tænkt som en afløser for de tilsvarende afsnit i *De forhistoriske Tider i Europa*, redigeret af K. Friis Johansen.

Sammenholder man de to arbejder, ses det, at medens målsætning og metoder i vid udstrækning er forblevet de samme, har det senest udkomne arbejde et betydeligt større omfang: mere end 200 sider mod ca. 40 i udgaven fra 1927.

Oversigten er planlagt som et trebindsværk, af hvilket det foreliggende bind omfatter tiden indtil ca. år 2000 f. Kr., dvs. stenalderen og den tidlige bronzealder. I to kommende bind vil den minoiske og mykenske kultur blive behandlet sammen med bronzealderens sidste fase og begyndelsen af jernalderen.

Det foreliggende bind er opdelt i 9 afsnit, heraf rummer det første en kortfattet skildring af det geografiske milieu, der var rammen om kulturforløbet i stenalderens og bronzealderens Grækenland. I en række kapitler følger derpå en detaljeret gennemgang af det arkæologiske kildemateriale fra hver af de fire kulturområder: det græske fastland, det vestlige Lilleasien, Kykladerne og Kreta. Det forekommer rimeligt, at også det vestlige Lilleasien er indbefattet

i fremstillingen, selv om den nuværende forskningssituation begrænser oversigten til kun at omfatte enkelte tidlige bronzealdersamfund, og det fremlagte kildestof naturligt må rejse problemer om materialets repræsentativitet. I hvert enkelt afsnit gennemgås et fyldigt udvalg af de enkelte kildegrupper, arkitektur, gravformer, redskabstyper etc. ledsaget af et bredt billedmateriale. Talrige litteraturhenvisninger letter vejen til den speciallitteratur, der er samlet i en omfattende fortegnelse bagest i bogen.

Som naturligt er indledes oversigten over de neolitiske tider med en kortfattet skildring af agerbrugskulturernes forudsætninger i den nære Orient. Allerede her må der imidlertid rejses en række indvendinger: havde fremstillingen været mindre forenklet og på væsentlige punkter ajourført (en del af den citerede litteratur synes ikke indarbejdet i teksten, det gælder f. ex. arbejder af R. H. Dyson og K. V. Flannery), ville det i højere grad have fremgået, hvordan de tidlige agerbrugskulturers fremkomst nu må ses som resultatet af en meget lang udviklingsproces med komplicerede og hyppigt skiftende økologiske relationer mellem menneske-, dyre- og plantesamfund. Problemformuleringerne bliver derved på afgørende punkter svækket med uheldig virkning for de efterfølgende kapitler om den neolitiske udvikling i Grækenland. Inden for den engelsksprogede forskning, som har betydet så meget for netop dette studieområde, opererer man med nogen forenkling med to divergerende forsknings-traditioner, en »typologically oriented archaeology« og en »culturally oriented anthropology«. Forfatterindens målsætninger ligger oftest inden for den første kategori med det resultat, at hun ikke yder de sidste årtiers problemorienterede forskning fuld retfærdighed. Klarest viser dette sig i diskussionen om agerbrugets oprindelse på det græske fastland (s. 45 ff.). Det kildestof, som på de foregående sider er blevet skildret efter rent antikvariske synspunkter, skal nu fortolkes, og det bliver nødvendigvis efter meget traditionelle synspunkter. To muligheder nævnes: enten skyldes de nye kulturelementer en »indvandring af folk med landbrugskyndighed« (menes hermed både med domesticerede dyr og planter?), eller de har deres forklaring i »kulturpåvirkninger« (hvad der menes hermed er ikke ganske klart). I diskussionen, hvor den første mulighed forkastes, den anden godtages, spiller f. ex. oprindelsen til de keramiske former og ornamentmotiver en afgørende rolle. Men kendskabet til landbrug og beherskelsen af den keramiske fremstillingsproces er to adskilte fænomener, og problemet lader sig kun belyse ved en betragtning af de prækeramiske agerbrugssamfund. I forfatterindens fremstilling er det imidlertid stadig den ældre forsknings »neolitiske revolution« og sideløbende hermed en rent teknologisk definition af neolitikum (slebne stenredskaber + keramik), der spøger.

Hvad angår de tidlige bronzealdersafsnit, er det i nogen grad de samme mangler, der gør sig gældende. Ganske vist er fremstillingen her præget af betydelig større overblik, dog må man indvende, at kontrasten mellem den indledende fase og tidsafsnittet EM II, EH II og Keros-Syros kulturen på Kykladerne ikke er tilstrækkeligt understreget. I stedet for tekstens detaljerede gennemgang af de arkæologiske fundtyper kunne man have ønsket sig en bredere belysning af, hvorledes den intensiverede handelsvirksomhed med baggrund i en række teknologiske fornyelser, først og fremmest inden for metalhåndværket, skabte helt nye økonomiske betingelser for det ægæiske kulturområde, på det

tidspunkt stående på tærsklen til bykulturen. Først i den sene bronzealder finder man igen en så omfattende kulturel aktivitet.

De fremførte mangler synes at være karakteristiske derved, at man bogen igennem finder manglende ajourføring af problemformuleringerne. Både stilistisk og metodisk står det foreliggende arbejde i direkte fortsættelse af Chr. Blinkenbergs ældre fremstilling af det forklassiske Grækenlands kulturer. Det må imidlertid være rimeligt at spørge, om forbilledets rent antikvariske synspunkter og det stærkt øgede omfang af fremstillingen er relevant for en bog, der er ment som en oversigt. Rummer den her fremlagte, stærkt øgede kildemængde potentielt større information, er der ikke i de forløbne 40 år sket væsentlige forskydninger i kildematerialets struktur? I en række resumeer har forfatterinden søgt sammenfattende vurderinger af materialet, men hyppigt er der blot tale om en komprimeret fremstilling af de detaljerede afsnit. Disse er imidlertid hyppigt tyngede af en rigdom på detaljer, som ikke står i noget direkte forhold til de fremsatte hypoteser. De teknologiske og erhvervsøkonomiske vurderinger, som de valgte kronologisystemer lægger op til, er kun i ringe grad gennemførte. Rytmikken i kulturudviklingen, den økologiske baggrund og de teknologiske forandrings betydning for spredningen af kulturelementerne, etableringen af bysamfund etc. får derved en ikke helt tilfredsstillende belysning. Da såvel problemformuleringer som hypotesedannelser spiller en noget underordnet rolle i det foreliggende arbejde, må det blive usikkert, om bogen er et velegnet udgangspunkt for en forståelse af den forhistorisk-arkæologiske videnskab og for en vurdering af dens resultater.

Som opslagsbog kan Grækenlands forhistoriske kulturer imidlertid blive til stor nytte. Bogens typografisk set meget ucharmerende udstyr skyldes sandsynligvis hensynet til prisen, til gengæld vidner teksten om forfatterindens store belæsthed, og meget nyt materiale fremlægges her for første gang i oversigtsform. Lykkes det næste gang bedre at afveje og ordne det overvældende kildestof, kan man med forventning se hen til den kommende behandling af Grækenlands forhistorie efter år 2000.

JØRGEN JENSEN

JOSEPH VOGT: Sklaverei und Humanität. Studien zur antiken Sklaverei und ihrer Erforschung. Historia. Einzelschriften, Heft 8. Wiesbaden, Franz Steiner Verlag GMBH, 1965. 129 s. 2,40 DM.

Kun få historiske problemkomplekser har i de sidste menneskealdre nydt samme interesse som oldtidens slaveri. Ikke mindst som led i en standende videnskabelig og ideologisk debat mellem forskere fra øst og vest kan man se, hvor forskelligt videnskabsmænd af forskellig observans kan reagere på samme få og tilfældige kilder. Somme tider har diskussionen unægteligt virket lidt barnagtig, f. eks. når vestlige historikere af klassicistisk observans har villet bagatellisere slaveriet, medens de østlige har anvendt citater af Marx og Engels som dødbringende kanonkugler mod hele den mediterrane oldtidskultur. Nogen afkøling er nu på vej, og det er i den forbindelse værd at nævne to artikelsamlinger, der begge belyser en række af de problemer, der er knyttet til oldtidens